

A metaforikus nyelvhasználat szerepe a terápiás történetmondásban

Ivaskó Livia

SZTE Általános Nyelvészeti Tanszék

Papp Melinda

SZTE Általános Nyelvészeti Tanszék

„Egy kulturális reprezentációnak számos mentális és nyilvános változata van. Minden mentális változat egy nyilvános változat értelmezéséből fakad, mely utóbbi egy mentális reprezentáció kifejeződése.”
(Sperber 2001: 43)

Összefoglaló

Írásunk célja, hogy rövid betekintést adjon a metaforikus nyelvhasználat azon felfogásába, mely a terápiás történetmondásra mint speciális osztenzív viselkedésre tekint. Emellett érvelünk, hogy ezek az osztenzív viselkedésként jellemezhető szituációk lehetőséget adnak arra, hogy a kulturálisan releváns reprezentációk megoszthatóak lehessenek a kliensekkel annak érdekében, hogy általuk olyan információk birtokába juthassanak, melyek segíthetik őket. A metaforikus nyelvhasználat ebben a felfogásban úgy értelmezhető, mint a történetmondáson alapuló terápiás diskurzus funkcióinak egy sajátos eszköze.

Kulcsszavak: terápiás történetmondás, metaforikus nyelvhasználat, osztenzív viselkedés, kulturálisan releváns információ, meseterápia

1. Bevezetés

Jelen írás célja annak megmutatása, hogy a metaforikus nyelvhasználat milyen módon értelmezhető olyan szituációkban, ahol a kommunikációs partnerek nem egy hétköznapi szituáció nyelvhasználóiként, hanem egy speciális interakciós/kommunikációs helyzet résztvevőiként vesznek részt. Az ún. meseterápiás szituációkban a résztvevők olyan metaforákkal találkoznak, melyek a terápiás eljárás során fontos szereppel bír(hat)nak arra nézve, hogy az interpretációjuk során aktiválódó mentális tartalmak mennyiben adnak lehetőséget a személyeknek arra, hogy segítségükkel saját élethelyzetüket is másként láthassák, azaz a metaforák egyfajta többszörösen értelmezett jelként tudják szolgálni a terápiás célokat. Vajon mi teszi lehetővé, hogy a metaforikus nyelvhasználat a terápiás történetmondás eszköze tudjon lenni? Milyen jelentésváltozás figyelhető meg a metaforikus nyelvi elemek interpretációja során ezekben a speciális helyzetekben?

Javaslatunk szerint érdemes megkülönböztetni a különböző verbális interakciós helyzeteket abból a szempontból, hogy mekkora műveleti erőfeszítés és milyen kiváltott kontextuális hatás (Sperber–Wilson 1995) elérése értelmében mondható

meg, mi jelenti a relevancia megtalálását az eltérő szituációkban. A meseterápiás helyzetek eleve olyan verbális stimulusokkal dolgoznak, melyek nyitva szeretnék hagyni az interpretálók számára azt a lehetőséget, hogy önnön mentális kontextusuk alapján fejtsék meg a metaforikus kifejezés relevanciáját egy adott helyzetre vonatkozóan. A kommunikáció kezdeményezője (a terapeuta) ennek az interpretációs folyamatnak az elindítója, de azt nem teszi kölcsönösen egyértelművé, hogy az egyes stimulusok pontosan miként értelmezendők, azaz pont az a szándéka, hogy abban segítse partnerét, hogy ő a számára releváns interpretációt tudja létrehozni. A kommunikátor ehhez más jellegű osztenzív stimulusokat alkalmaz, mint a hétköznapi kommunikációs helyzetekben alkalmazott metaforák esetében. A metafora-értelmezésnek ebben a továbbgondolt változatában tehát azt lehet mondani, hogy az interpretáció nem csak a kommunikáció résztvevői közötti viszonyban értelmezett, kölcsönösen nyilvánvalóvá tenni szándékozott információra vonatkozik. A terápiás helyzetből adódóan a történet, valamint a történetből nyert releváns információ feldolgozása, sokszor többszöri újrafeldolgozása is újabb jelentések megtalálásához, feltáráshoz, kikövetkeztetéséhez vezet.

Kiindulásképpen a terápiás történetek és mesék funkcióit, valamint magát a Metamorphoses Meseterápiás Módszert (Boldizsár 2010) ismertetjük, majd ennek a történetmondási szituációnak a relevanciaelméleti megközelítését mutatjuk be. Ezt követően arra mutatunk rá, hogy az adott terápiás történetmondási szituációkban hogyan és milyen tényezők függvényében módosulhat egy-egy metafora értelmezése a terápiás diskurzus során.

2. Dolog elől futsz vagy keresel valamit? – A terápiás mesék értelmezési lehetőségeiről és funkcióiról

Tanulmányunknak ebben a részében olyan speciális történetek adta lehetőségek bemutatásával foglalkozunk, melyek terápiás céllal is alkalmazhatóak. A terápiás célú történetmondásnak is ismeretes több iskolája és formája, ezek más és más műfajba tartozó szövegek felhasználásával érik el terápiás céljaikat. Ezek közül kiemelnénk a biblioterápiát, a saját önéletrajzi narratívát alkalmazó iskolákat, a narratív pszichológia módszertanát követő egyéb eljárásokat és a meseterápiás módszertanokat. Nem célunk ezen módszerek mindegyikének részletes ismertetése, de rá szeretnénk mutatni arra, hogy a történetek terápiás célú alkalmazásai hol érintkeznek egymással.

A mesét mint terminust rendkívül sokféleképpen értelmezhetjük attól függően, hogy mely tudományterület és elméleti keret meghatározását tekintjük érvényesnek. Jelen írás perspektívájából a mesék felfoghatóak úgy, mint speciálisan emberi tanulási és tanítási formák, melyek minden életszakaszban, élethelyzetben segédeszközt, konkrét léttapasztalásra lehetőséget adó viszonyítási alapul szolgálnak, kódjaik pedig eltérő viselkedésmintákat tartalmaznak (Sperber 2001: 116–119; László et al. 2002: 14; Ivaskó-Lengyel-Komlósi 2014; Ivaskó-Papp 2017). A népmesék mint kulturálisan relevánsnak mondható tartalmak tartós fennmaradásának Sperber felfogásában az a feltétele, hogy a közösség releváns tudásként kezelje azokat. Vélekedése szerint a mesék generációról generációra való átöröklődésének lehetőségét az tette lehetővé, hogy az embernek sajátos hajlandósága van a

releváns kulturális tudás spontán átadására (Sperber 1996: 74). László János és munkatársai Propp gondolataira hivatkozva (Propp 1968) kiemelik azt is, hogy milyen fontos kulturális tanulási lehetőséget jelenthet az egyes mesékben szereplő karakterek tulajdonságainak értelmezése (László et al. 2002: 14).

Az alábbiakban röviden áttekintjük a terápiás történetek egyes funkcióit, kitérünk az egyes történetek értelmezési határainak meghatározására, valamint ismertetjük az általunk is alkalmazott módszert és a narratív pszichológia felfogásának vonatkozó pontjait annak érdekében, hogy az írás 3. fejezetében konkrét példákra is meg tudjuk mutatni a verbálisan átadott történetekben rejlő, kulturálisan reprezentált információkat tartalmazó, elsősorban metaforikus nyelvhasználati formákat alkalmazó mintákat.

2.1. Történetek értelmezési határainak felfogásai a narratív pszichológiában

A történetek feldolgozásának lehetséges értelmezési határait László János a következő módon határozza meg Bruner (1990) és Pléh (1996) felfogásának figyelembe vételével (László 2001: 8): „... miközben az elbeszélés elvben végtelen számú lehetséges világot állíthat elő, az elbeszélés saját, mind mentális, mint anyagi (nyelvi – kommunikációs) reprezentációs tulajdonságainál fogva, mind pedig szociális beágyazottsága révén »rendet« visz az értelmezésbe. Vagyis a konstrukció, vagy értelmezés nem relativizálódhat korlátlanul, nem válhat parttalaná akkor sem, ha a narratív megközelítés antiesszencialista álláspontra helyezkedik mind az én-t, mind a szociális jelentésalkotás más formáit illetően.”

Későbbi írásában arra is rámutat, hogy a történetek értelmezése szempontjából lényeges szerepe lehet annak is, hogy a történetben szereplő eseményeknek és szereplőknek milyen viszonya lehet a valósághoz. Úgy fogalmaz, hogy az evolúciós pszichológia a kommunikatív megnyilatkozások értelmezésének problémáit illetően az ún. relevanciaelmélettel és a reprezentációk járványtanának elméletével visszahozta az igazság, a valóságnak való megfelelés kritériumát (Sperber–Wilson 1995; Reboul–Moeschler 2000; Pléh 2000; László 2000; Sperber 2001). „Ez a valóság azonban természetesen már nem az objektív szabályrendszerekként, hanem a bruneri értelemben vett pszichológiai és kulturális valóságként felfogott realitás.” (László 2003: 50)

2.2. A terápiás történetek funkciói Peseschkian (1991) alapján

A terápiás célokra (is) alkalmazható narratíváknak a funkcióit gyűjtötte össze Nossrat Peseschkian perzsa származású pszichológus (Peseschkian 1991: 7–19), aki keleti történeteket alkalmazott terápiájában. Az általa lejegyzett 9 funkció közül jelen írásban a téma szempontjából legrelevánsabbnak tekinthetőket ismertetjük (1. táblázat).

A történetek tükörfunkciója abban érhető tetten, hogy az egyén, miközben egy történet asszociációkat vált ki belőle, tulajdonképpen magáról, konfliktusairól, vágyairól vall. Ilyenkor a történetek segítenek távolságot teremteni saját konfliktusaitól, így képes más megoldási alternatívákat is számba venni. Ebben az értelemben a történet tükör, azaz az egyén meglátja benne magát, és a tükör ezzel egy időben segít láttatni az egyénből az általa kiváltott reflexiókat is. A modellfunkció értelmében

a történetek megoldási lehetőségeket javasolnak, azaz a történet modell, ami több-féleképpen értelmezhető és vonatkoztatható az egyén saját helyzetére. A terapeuta és a terápiában résztvevő közé belép a történet, mint közvetítő közeg. Ez a közvetítő funkció segíti azoktól a korábbi saját mintáktól, egyéni mítoszoktól való megváltást, melyek akadályozhatnák a terápiás munkát. A történetek hagyománykövetítő funkciója pedig azt biztosítja, hogy az ezekben a narratívákban esszenciálisan megőrzött kulturális, családi és életközösségi tapasztalatok, tudáselemek továbbadódhassanak, ezáltal megteremtve a kontinuitást a generációk között. A mesék így sűrített formában őrzik meg az ősök tudását.

Funkció elnevezése	Szerepe a történet feldolgozásában
Tükörfunkció	a konfliktusok és az egyes élethelyzetekről kialakított vélemények könnyebben megfogalmazhatók
Modellfunkció	a történetek konfliktushelyzeteket örökítenek meg, és lehetőséget adnak a próbacselekvésekre
Közvetítő funkció	a történet egy szűrő, amely közvetít a páciens és a terapeuta között
Hagyománykövetítés	a felhalmozódott kulturális, családi, életközösségi és egyéni tapasztalatok továbbadása

1. táblázat

A terápiás történetek funkciói (Peseschkian 1991: 7–19)

2.3. A mesék mint speciális történetek – A Metamorphoses Meseterápiás Módszer

Boldizsár Ildikó a meséknek abból a felfogásából indul ki, mely különösen fontos jelentőséget tulajdonít az ősök tapasztalataiból és megélt életeseményeiből leszűrűt, letisztult narratíváknak (Boldizsár 2010; 2014). Ebben az értelemben, a mese terápiás eszközzé is tud válni. „A meseterápia nem a mesék értelmezésén alapul (egyetlen a »helyes« meseértelmezés egyébként sem létezik), hanem azon a tudáson, amely a mesehősöktől származik: egy gondolat csak akkor nyeri el értelmét, ha megvalósítják. Ezt a megvalósítást gyakorolják és tanítják a mesék hősei.” (Boldizsár 2010: 26–27) A Metamorphoses Meseterápiás Módszer azon a felismerésen alapszik, hogy minden élethelyzetnek megvan a maga mesebeli párja, amelyben a hős ugyanazért a célért indult útnak, ugyanazokkal a problémákkal küzd, mint a kliens. A terápia során az adott élethelyzethez tartozó történetet kell megtalálni és feldolgozni, rálelni arra a pontra, ahol a kliens elakadt a történetben.

Az elakadás mint krízis több forrásból is fakadhat. A probléma forrása szerint megkülönböztetünk életfordulóhoz vagy életválságokhoz kapcsolódó meseterápiás csoportokat. Ezekben a csoportokban az adott életkorhoz vagy megváltozott élethelyzethez igazodik a meseválasztás és az aktuálisan megoldandó problémák feldolgozása.

A terápiás célú mesemondás során a történetmondó egyik célja intenzív fókuszt figyelmi állapotba juttatni a hallgatóságát annak érdekében, hogy a kulturálisan releváns tudáselemek befogadása és feldolgozása optimális lehessen. Ez alapozza

meg a történehallgatási tranz (Stallings 1988) létrejöttét, ami egy gyakori alternatív tudatállapot mesehallgatás közben.¹

A terapeuták két alapvető módszerrel dolgoznak: az egyik a világnép-módszer, a másik pedig a mintázat-módszer. (A világnép-módszer jelen írás perspektívájából nem kifejezetten releváns, ezért e technika bemutatásától a szerzők eltekintenek.) A mintázat-módszer lényege (Boldizsár 2014: 19–20), hogy a mesék mintázatait emberi mintázatokkal kapcsoljuk össze. Erre kétféle utat is választhat a terapeuta: egyrészt bizonyos mesék kódjai alapján térképezi fel az adott probléma mintázatát, másrészt az egyes élethelyzetek emberi mintázataihoz keres megfelelő mesét.

A terapeuták a választott mesék mélyebb megértéséhez mesemátrixokat készítenek, amelyek lehetővé teszik, hogy egységben lássák a mese szereplőit, motívumait, ezáltal pedig megkönnyítsék a mese és az egyén közötti kapcsolódást. A mesemátrixban helyet kapnak többek között a mese hőse és konfliktusa, az ellenfél és a segítő személye, és egy jellegzetes tárgy a meséből. A terápiás munka szempontjából különös jelentőséggel bír az a pont, amikor a személy kiválasztja, mely szereplővel tud azonosulni, és hol látja magát a történetben, vagyis melyik az a helyszín/helyzet/fázis, amelyben leginkább saját életére ismer. A mélyebb felismerések akkor következnek be, amikor a mesét befogadó személy ráébred, hogy valójában a mese minden szereplője tulajdonképpen önmaga, így a mese főként abban segítheti, hogy megtalálja saját belső erőforrásait problémái megoldásához. A terápiás folyamatban személyes valóság nélküli és saját mátrixszal is dolgoznak a terapeuták, de e bonyolult terápiás munka ismertetése nem képezi jelen írás tárgyát. A szerzők egyetértenek azzal a mesemorfológiából már ismert állítással, miszerint a segítő és hős funkcionálisan azonos személyek (Propp 2005: 162). Optimális esetben ezek a mesemátrixok egyfajta keretet szabnak a mesefeldolgozásnak, és segítenek abban, hogy a hagyományban megőrzött évezredek tudás segítségével a kliensek válaszokat kapjanak a mesékhez igazítva saját, jelenkori problémáikra.

3. Új szárnyak, új megoldási lehetőségek építése a meseterápiás csoportban

Az írás következő részében néhány olyan esetet mutatunk be, ahol abból a feltevésből indulunk ki, mely szerint az egyes élethelyzetek párhuzamba állíthatóak egyes mesebeli szituációkkal, vagyis a mese éppen azt a létállapotot tükrözi vissza, melyet a történet hallgatója megél. Ahogy a következő esetekből is láthatóvá válik, nem a mesék gyógyítják meg az embert, hanem az a változási, fejlődési folyamat, az a létezési és gondolkodási mód, melyet a mese elindít (Boldizsár 2016: 21). Azaz egy olyan interpretációs folyamat, ahol a kliens mint kommunikációs partner számára kölcsönösen nyilvánvalóvá válhat a terapeuta azon szándéka, hogy őt egy kulturálisan releváns információ(halmaz) birtokába juttassa a közös alkotó-fejlesztő folyamat során.

A következőkben röviden vázolt esetek olyan hozzátartozói csoportokból származó példák, ahol a megváltozott élethelyzetet stroke eredetű megbetegedés

---

¹ A történehallgatási tranz állapotáról szóló bővebb összefoglaló *Az osztrévi stimulusok szerepe a mesék átadásában és megértésében* című közleményben olvasható (Papp 2018).

jelentette a család számára. A stroke túlélő személy ápolása és ellátása nehéz feladatként jelenik meg a hozzátartozó számára. Sok esetben a konkrét feladatok megoldása is nehézséget jelenthet, de nagyban befolyásolhatja a hozzátartozó életminőségét maga a betegség, a betegség lefolyása, a beteg személlyel való kapcsolattartás és más hasonló megküzdési helyzetek is. Stroke rehabilitációt célzó programunk kutatási és társadalmi innovációs együttműködés keretében jött létre. Résztvevői az SZTE ÁOK Neurológiai Klinika Neurorehabilitációs Osztályának kommunikációjukban akadályozottá vált páciensei és az ő hozzátartozói. A terápiás eljárások kialakításában résztvevő fél az SZTE Fejlődéses és Neuropragmatikai Kutatócsoportja. A páciensek és hozzátartozói számára szervezett szinkroncsoportok havi egy alkalommal, 80–90 perces időkeretben valósulnak meg az osztályon.

A hozzátartozóknak tartott alkotó-fejlesztő meseterápiás foglalkozások a fent ismertetett módszer alapján szerveződtek a résztvevők tájékoztatását követően és beleegyező hozzájárulásuk figyelembevételével. Az első alkalom célja a csoportalakulás, problémaláttatás, egymás élethelyzetének megismerése. A csoport működésének alapja a kölcsönös bizalom, az őszinteség és a titoktartás. A közösen kialakított csoportnorma miatt mi sem tárhatjuk az olvasó elé az egyes személyek pontos megküzdési problémáit. A csoport által feldolgozandó történetek kiválasztásánál irányadó szempont a megváltozott életminőség. Ennek tükrében a megismert élethelyzeteknek megfelelően választ a terapeuta mesét annak érdekében, hogy segítségével a kliens olyan kulturálisan nyilvánvaló információhoz juttassa, melyről ő úgy vélekedik, mint egy lehetséges megoldást vagy megoldási mintázatot kínáló reprezentációról. A kliens számára ezekben az interakciókban a terapeuta egyrészt kölcsönösen nyilvánvalóvá teszi a történetet magát mint kulturálisan nyilvánvaló információt, valamint azt a szándékát is, hogy ő ezt a történetet kölcsönösen nyilvánvalóvá kívánta tenni. A terapeuta azt a szándékát is kölcsönösen nyilvánvalóvá teszi mind a maga, mind a kliens számára, hogy a kiválasztott történetet terápiás céllal osztja meg a partnereivel. Az alkotó-fejlesztő meseterápiás helyzetben azonban a hétköznapi szituációktól (Wilson 2011) eltérő módon valósul meg a metaforikus nyelvhasználat alkalmazása abból a szempontból, hogy itt a terapeuta nem feltétlenül önmön individuális, mentális reprezentációját kívánja kölcsönösen nyilvánvalóvá tenni az adott metaforikus kifejezés értelmezésére vonatkozóan, hanem meghagyja a partnere számára azt a lehetőséget, hogy olyan mentális kontextust építsen, mely lehetővé tudja tenni, hogy az adott élethelyzetben a partner megtalálja a kulturálisan nyilvánvaló információnak az individuális, számára releváns interpretációját. A meseterápiás helyzetek azt is megengedik, hogy ennek a kontextusépítési folyamatnak az eredményeképpen létrejövő interpretáció a történet elmondásához viszonyítva csak egy későbbi időpillanatban realizálódjon. Ebben az értelemben a terápiás történetmondásból származó metaforikus nyelvhasználati formák feldolgozása során a kliens annak érdekében tesz műveleti erőfeszítéseket, hogy megtalálja a számára optimálisan releváns interpretációt.

Következzen néhány példa a metaforák értelmezési lehetőségeire a meseterápiás foglalkozások során!

Lotilko szárnyai

A stroke-on átesett betegek hozzátartozói számára szervezett csoport az egyik alkalommal megismerkedett a *Lotilko szárnyai* című szibériai mesével. A történetben Lotilkótól, a repülő embertől Teventej ellopja a szárnyait, s miután Lotilko senkitől sem kap segítséget, hogy visszaszerezze őket, rájön, hogy „csak saját maga segíthet magán”, így elindul az erdőbe madártollakat szerezni, hogy új szárnyakat készíthessen magának. Ez a történet számos lehetőséget rejt azok számára, akiknek valamilyen veszteségélményt kell feldolgozniuk. A történet feldolgozása során a terapeuta egyik célja annak felismertetése a kliensekkel, hogy ki miben látja meg Lotilko és Teventej problémáját és azok megoldásait. A metaforikus nyelvhasználatnak köszönhetően a csoport tagjainak lehetősége nyílik a mesén keresztül felkészülni a saját megváltozott élethelyzetük adta nehézségek azonosítására és megoldására az új szárnyak építésével, valamint megtenni azokat a felismeréseket, hogy mire is van valójában szükségük ahhoz, hogy Lotilko mintájára ők is kimenjenek az erdőbe madártollakat gyűjteni. A metaforikus nyelvhasználat teszi tehát lehetővé, hogy az egyes résztvevők saját mentális reprezentációkat tudjanak létrehozni, és ezek az egyéni élethelyzetüktől függően nyerjenek az egyének számára releváns interpretációkat. A csoport tagjainak egyéni interpretációit mutatja a 2. táblázat. (A résztvevőket az anonimitás érdekében kóddal jelöltük: R = résztvevő.)

Résztvevő	Mi kell az új szárnyakhoz?
R1	bátorság; erő; szabadság; segítség
R2	önbizalom növelés; a feladatokat, ha aprók is, megbeszélni; türelem; fizikai erő növelése; jókedv; közösség; filmnézés
R3	pozitív élmények; szabadidő
R4	türelem mindkét fél részéről; egészség mindkét félnek
R5	türelem; elfogadás; pénz; ismeretség; idő

2. táblázat

Egyéni értelmezési módok a *Lotilko szárnyai* című mese feldolgozása során

A metaforák értelmezése (Sperber–Wilson 2008) ebben a speciális beszédhelyzetben is természetes következménye a nyelvi kommunikációt megalapozó általános képességek és mechanizmusok működésének. Egy szigorúan vetten hamis állítással, vagyis egy olyan megnyilatkozással, amelynek szó szerinti használata nem optimálisan releváns, kommunikálhatóak olyan feltevések, amelyek közül a történetet feldolgozó személy meghatározhatja a számára az adott terápiás helyzetben a legrelevánsabb implikációkat a relevancia kommunikációs elvének értelmében. Az egyéni élettörténeteket megismerve a terapeuta felismeri a motivációkat, hogy az egyén abban a megváltozott élethelyzetben, amibe ő és a családtagja a stroke miatt került, miért éppen a türelemmel vagy az elfogadással azonosítja azokat a tollakat, amelyek az ő boldogulását segítik.

Rozmarintszál

Egy másik alkalommal a csoport a *Rozmarintszál* című magyar népmesét dolgozta fel, melynek különlegessége, hogy a mese szinte minden szereplője bajban van, így mindenkinek nagy szüksége van segítségre. A hozzátartozók csoportjában azért is lehet kiemelten fontos helye egy ilyen, komplex metaforikusságon alapuló

történetnek, mert a családtörténetbe begyűrűző problémák, konfliktusok, sérelmek megoldása is hasonló felismerésekre épülhet. A történetben a résztvevők egyszerre láthatnak mintákat és ellenmintákat, melyekből kiindulhatnak. A történet Peseschkian által definiált tükörfunkciója értelmében átgondolhatják saját, illetve a környezetükben élők döntéseit, viselkedési mintázatait, problémamegoldási stratégiáit, amelyekkel bizonyos esetekben akár árthatnak is egymásnak.

A csoport tagjai közül többen is azonosultak azzal a megrekedt állapottal, melyet a mesében az üvegvár, az üvegember, az üvegasszony és a kétkardú pók mint metaforikus nyelvhasználati forma reprezentál. Ha a résztvevők felismerik saját élethelyzetüket ebben a végelethetetlen ciklusban, kilátástalannak tűnő helyzetben, melyet a kétkardú pók hálózóvése jelenít meg a történetben, akkor a terapeuta feladata segíteni a csoporttagoknak eljutni ahhoz a felismeréshez, hogy a kibillent világrend saját belsővé tehető segítők, az útbaigazító aranymadár és a helyes választ jól ismerő rozmarinszál segítségével – sok munka árán ugyan, de – helyreállítható. Ennek a helyreállítást célzó gondolati folyamatnak a nyilvánvalóvá tételét célozza a terapeuta metaforikus elemeket tartalmazó történetmondása és az az interakciós helyzet, melyben a diskurzus résztvevői a történetből kölcsönzött metaforikus elemekkel adhatnak számot (nem feltétlenül hangos verbális megnyilvánulások által) mind a maguk mind a partnereik számára saját állapotaikról, és arról, hogy az egyes metaforák esetükben milyen módon konkretizálódnak. Mint ahogyan azt fentebb már kifejtettük, ez a folyamat folytatódhat a találkozást követően is.

A próbálkozás bátorsága és A varázsmagok

Több csoportfoglalkozás épült olyan énerősítő mesékre is, mint *A próbálkozás bátorsága* vagy *A varázsmagok*. Ezek a mesék (Boldizsár 2016) olyan – az előzőekhez képest – könnyebben befogadható, kis műveleti erőfeszítést igénylő, öngyógyító történetek, melyek segítenek a csoporttagoknak felismerni a magukban rejlő képességet a világ összerendezésére, és lehetséges utakat mutatnak ennek megoldására. Az első mesében a király egy bölcs tanácsadót szeretett volna maga mellé választani, ezért udvari népét próba elé állította. Egyetlen férfi volt csak képes a valaha volt legnagyobb és legsúlyosabb lakatot kinyitni, senki másnak nem sikerült. Ez a mintaadó funkció segít a csoporttagoknak közelebb kerülni saját problémáikhoz, szembe nézni velük, és arra biztatni őket, hogy merjenek változtatni az aktuálisan fennálló helyzeten, próbálják meg kinyitni azt a bizonyos lakatot. Ahogy a mesében is áll: „... És lám a lakat kinyílt. Ugyanis nem volt bekattintva, csak a helyére illesztve, és csupán bátorság meg elszántság kellett ahhoz, hogy ezt valaki észrevegye, és bátran cselekedni merjen.”

A varázsmagok című mese útmutatást ad ebben a nehéz élethelyzetben is arra vonatkozóan, hogy segíthetjük elő saját magunk és a környezetünkben élők fejlődését. A mese szerint a Mester annak a földművesnek, akinél vendégeskedett, adott egy zsák gabonát hálája jeléül. Meghagyta, hogy ezeket a magokat külön kell ültetni, és odafigyeléssel gondozni, mert ezek különleges varázsmagok. A földműves betartva a Mester kérését gondozta a gabonát, amiből igen gazdag termés lett. Ezután 10 évig ez így ment minden esztendőben, mire a 10. találkozás után a földműves megkérdezte a Mestert, hogy mi is a varázsmagok titka. Mire a Mester így felelt: „Ezek a magvak nem varázsmagok, hanem a te földed és munkád eredménye. Én csak kiválogattam belőle a legszebbeket, és aztán odaadtam neked, hogy

azzal gazdálkodjál...” Annak az alkalomnak, amikor a csoport megismerte ezt a mesét, éppen az volt a célja, hogy alázattal és türelemmel, ahogyan azt a gazda is tette a mesében, felfedezzék azon képességeiket, melyeket magukban hordoztak, csak nem tudták a megváltozott élethelyzetben azokat megfelelően kamatoztatni, kihasználni. Ennek a típusú információknak a kölcsönösen nyilvánvalóvá tétele adja az énerősítő mesék sajátos interpretációját.

Összefoglalva a konkrét mesefeldolgozási helyzetekből nyert tapasztalatokat, az esetek hasonló következtetések levonására sarkallhatnak, mint ahogyan a nagy tapasztalattal bíró svájci terapeuta, Verena Kast is érvel (Kast 2012: 39–58), amikor azt mondja, hogy a terápiás célú történetmondás során kimondottan hatékony eszközök az ún. szimbólumok. Szerinte a megoldás abban keresendő, hogy a kliens el tud szakadni a konkrét problémától, és egy történetbe ágyazottan lesz képes feldolgozni azt a problémát, mellyel aktuálisan kellene megküzdenie. Így fogalmaz (Kast 2012: 55): „Azért kerestünk mesét, mert azt emberközelibbnek gondoltuk a mítoszoknál; egy-egy mesealakkal könnyebb is azonosulni, nem tátong olyan nagy szakadék a hétköznapi élet és valamely mesehős élete között. Mesékből leszűrt tapasztalatot könnyebb a mindennapi gyakorlatban alkalmazni. Ugyanakkor a mese mint terápiás eszköz nem fosztja meg a páciensét attól az érzéstől, hogy saját sorsa egyedi és rendkívüli.”

4. Összegzés

Évezredes hagyománya van annak, ahogyan az emberiség egyes generációi tudásukkal segíteni próbálják a fiatalabbakat, és annak is, hogy a tapasztalattal rendelkezők történeteikkel próbálják támogatni és átlendíteni a problémamegoldással küzdő társaikat. Sperber (2001: 43) megfogalmazása alapján: „Kutatási téma lehet a mentális és nyilvános reprezentációk oksági láncolata, s annak magyarázata, hogy az emberi szervezet mentális állapotai hogyan vezethetnek környezetének megváltoztatásához jelek produkálása segítségével, és hogy a környezet ilyen megváltoztatása hogyan okozhat módosulást más emberi szervezetek mentális állapotaiban.”

A fentiekben arra igyekeztük irányítani a figyelmet, hogy az egyes élethelyzetek, melyek nehézségek elé állítják az embereket, mennyire válhatnak leküzdhetővé azokban az esetekben, ha az egyes történetek mint kulturális nyilvánvaló reprezentációk tudnak olyan példával szolgálni, melyek vagy megerősítő, vagy éppen ellenminta szerepüknél fogva lehetnek forrásai olyan kulturális tudásnak, mely a korábbi nemzedékek tudása alapján segíthet orvosolni a későbbi generációkban is felmerülő problémákat.

A meseterápiában alkalmazott „mintázat-módszer” alapja, hogy a mesék mintázatait emberi mintázatokkal kapcsoljuk össze. A terápiás folyamat során a mesét befogadó személy a metaforikus nyelvhasználati formákat értelmezve ráébredhet arra, hogy a mese utat mutathat abban, hogy megtalálja saját belső erőforrásait problémái megoldásához.

Köszönetnyilvánítás

A kutatást és a tanulmány megírását az *Intelligens élettudományi technológiák, módszertanok, alkalmazások fejlesztése és innovatív folyamatok, szolgáltatások kialakítása a szegedi tudásbázisra építve* című EFOP 3.6.1-2016-00008 azonosító-számú EU társfinanszírozott projekt, valamint az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-19-3. kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programja támogatta.

Hivatkozások

- Boldizsár Ildikó 2010. *Meseterápia. Mesék a gyógyításban és a mindennapokban*. Budapest: Magvető Kiadó.
- Boldizsár Ildikó (szerk.) 2014. *Meseterápia a gyakorlatban. A Metamorphoses Meseterápia alkalmazása*. Budapest: Magvető Kiadó.
- Boldizsár Ildikó 2016. *Életválságok meséi. Mesekalauz útkeresőknek*. Budapest: Magvető Kiadó.
- Bruner, Jerome 1990. *Acts of Meaning*. Cambridge: Harvard University Press.
- Ivaskó, Lívia – Zsuzsanna Lengyel – Boglárka Komlósi 2014. *Humanspezifische Fähigkeiten beim Erzählen and Verstehen von Geschichten*. In Endre Hárs – Márta Horváth – Erzsébet Szabó (szerk.) *Universalien? Über die Natur der Literatur*. Wissenschaftlicher Verlag Trier. 63–83.
- Ivaskó Lívia – Papp Melinda 2017. *A kulturálisan releváns információk átadása mint az emberi nyelvhasználat egy sajátos formája*. In Szécsényi Tibor – Németh T. Enikő (szerk.) *Stratégiák és struktúrák. Tanulmányok Kenesei István 70. születésnapjára*. Szeged: JATEPress Kiadó. 21–33.
- Kast, Verena 2012. *Változás és megújulás*. Fordította Lendvay Katalin. Budapest: Európa Könyvkiadó.
- László János 2000. *A szociális reprezentáció járványtanáról*. *Replika* 41–42:289–300.
- László János 2001. *Narratív pszichológia: Új megközelítés a pszichológiában*. In László János – Thomka Beáta (szerk.) *Narratívák 5. Narratív pszichológia*. Budapest: Kijárat Kiadó. 7–15.
- László János 2003. *Történelem, elbeszélés, identitás*. *Magyar Tudomány* 48/1:48–57.
- László, János – Bea Ehmann – Bernadette Péley – Tibor Pólya 2002. *Narrative psychology and narrative psychological content analysis*. In János László – Wendy Stainton Rogers (szerk.) *Narrative Approaches in Social Psychology*. Budapest: New Mandate. 9–28.
- Papp Melinda 2018. *Az osztenzív stimulusok szerepe a mesék átadásában és megértésében*. *Anyanyelv-pedagógia* 11/4:24–36.
doi:10.21030/anyp.2018.4.2.
- Peseschkian, Nossrat 1991. *A tudós meg a tevehajcsár. Keleti történetek – nyugati lelki bajok*. Budapest: Helikon.
- Pléh Csaba 1996. *A narratívumok mint a pszichológiai koherenciateremtés eszközei*. *Holmi* 8/2:265–282.
- Pléh Csaba 2000. *A gondolatok terjedési mechanizmusai: mémek vagy fertőzések*. *Replika* 40:165–185.

- Propp, Vladimir Akovlevich 1968. *Morphology of the Folktale*. Austin: University of Texas Press.
- Propp, Vlagyimir Jakovlevics 2005. *A varázsmese történeti gyökerei*. Fordította Istvánovics Márton. Budapest: L'Harmattan Kiadó.
- Reboul, Anne – Jacques Moeschler 2000. *A társalgás cselei. Bevezetés a pragmatikába*. Fordította Gécseg Zsuzsanna. Budapest: Osiris Kiadó.
- Sperber, Dan 1996. *Explaining Culture. A Naturalistic Approach*. Oxford: Blackwell.
- Sperber, Dan 2001. *A kultúra magyarázata. Naturalista megközelítés*. Fordította Pléh Csaba. Budapest: Osiris Kiadó.
- Sperber, Dan – Deirdre Wilson 1995. *Relevance. Communication and Cognition*. Oxford: Blackwell.
- Sperber, Dan – Deirdre Wilson 2008. A deflationary account of metaphors. In Raymond W. Gibbs (szerk.) *The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought*. New York: Cambridge University Press. 84–105.
- Stallings, Fran 1988. The web of silence: Storytelling's power to hypnotize. *The National Storytelling Journal* **Spring/Summer**:6–19.
- Wilson, Deirdre 2011. Parallels and differences in the treatment of metaphor in relevance theory and cognitive linguistics. *Intercultural Pragmatics* **8/2**:177–196. doi:10.1515/iprg.2011.009.

A szerzőkről

Ivaskó Lívia a Szegedi Tudományegyetem Általános Nyelvészeti Tanszékének docense, a Fejlődéses és Neuropragmatikai Kutatócsoport vezetője. Kutatásai és terápiás érdeklődésébe elsősorban a szerzett és fejlődéses eredetű nyelvi, nyelvhasználati zavarok tartoznak. Jelenleg egy olyan pilot kutatási projekt vezetője, melyben a stroke-on átesett személyek nyelvi deficiteinek alaposabb feltárása, újabb nyelvi terápiás lehetőségek kialakítása, valamint a hozzátartozókkal folytatott diskurzusok elemzése áll a megváltozott élethelyzet figyelembevételével.

Elérhetősége: ivasko@hung.u-szeged.hu

Papp Melinda a Szegedi Tudományegyetem Általános Nyelvészeti Tanszékének tudományos segédmunkatársa, a Fejlődéses és Neuropragmatikai Kutatócsoport tagja, alkotó-fejlesztő meseterapeuta. Kutatási területe a különböző céllal megvalósított történetmondási szituációkban alkalmazott osztrénzív stimulusok vizsgálata többféle életkori csoportban. Kutatásaiban különösen nagy hangsúlyt fektet a terápiás célú történetmondás során alkalmazott metaforikus nyelvhasználati formák szerepének vizsgálatára.

Elérhetősége: pappmelinda54@gmail.com